

ВАРЛАМ ШАЛАМОВ

ЦИКУТАТА

Превод от руски: Татяна Ваксберг, 2010

chitanka.info

Уговорката е била такава: пратят ли ги в специалния лагер „Берлаг“, и тримата ще се самоубият, но в този свят с номерата няма да отидат.

Това е редовната лагерна грешка. Всеки лагерник се държи за преживения ден и мисли, че някъде извън неговия свят има и по-лоши места от онова, в което е прекарал нощта. И това е вярно. Такива места съществуват и опасността да те преместят там винаги виси над главата на арестанта — затова нито един лагерник не се стреми да замине занякъде. Дори пролетните ветрове не навяват желания за промяна. Промяната винаги е опасна. Това е един от важните уроци, усвоени от човека в лагера.

В промяната вярват онези, които не са били в лагер. Лагерникът е против всякакви промени. Колкото и лошо да е тук — там зад ъгъла може да е и по-лошо.

Оттам дошло и решението да умрат в решителния час.

Художникът-модернист Анти, естонец, почитател на Чурльонис, говорел естонски и руски. Недипломираният лекар Драудвилас, литовец, студент пети курс, любител на Мицкевич, говорел литовски и руски. Студентът втори курс на медицинския факултет Гарлейс говорел латвийски и руски.

И тримата балтийци си обсъждали самоубийството на руски език.

Анти, естонецът, бил мозъкът и волята на тази балтийска хекатомба.

Но как да стане това?

Трябва ли да има писма? А завещания? Не. Анти бил против писмата, пък и Гарлейс също. Драудвилас бил „за“, но приятелите го убедили, че ако опитът е неуспешен, писмата ще се превърнат в обвинение, усложнение, което изисква обяснения по време на разпит.

Решили да не оставят писма.

И тримата отдавна били влезли в тези списъци, и всички знаели: чака ги лагер с номер, а това е специален лагер. И тримата решили да не предизвикват повече съдбата. Драудвилас бил лекар и специалният лагер с нищо не го заплашвал. Но литовецът си спомнил колко трудно му било да получи медицинска работа в най-обикновен лагер. Значи тук е трябвало чудо да стане. Така мислел и Гарлейс, а художникът Анти разбирал, че неговото изкуство е по-лошо дори и от изкуството

на актьора и певеца, и почти със сигурност няма да е нужно в лагера, както и до този момент не е било нужно.

Първият начин за самоубийство бил да се хвърлят под куршумите на конвоя. Но това щяло да означава рани и побоища, защото кого ще ти застрелят на място? Лагерните стрелци са като войниците на крал Джордж от писаната на Бърнард Шоу „Ученикът на дявола“ и могат да пропуснат целта. Конвойт не давал надежди и този вариант отпаднал.

Да се удавят в реката? Колима била наблизо, но наоколо била зима и къде можела да се намери дупка, през която да ти мине тялото. Триметровият лед изпълвал почти мигновено пукнатините пред очите на всички. Да се намери въже било лесно. Това бил сигурен начин. Но пък къде можел да се обеси един самоубиец — на работа, в бараката? Нямало такова място. Щели да те спасят и да те посроят завинаги.

Да се застрелят? Затворниците нямали оръжие. Да нападнеш конвойта било по-лошо и от това да избягаш от конвойта. Мъки, а не смърт.

Да си прережат вените като Петроний било съвсем невъзможно. Нужна била топла вода, вана, инак човек можело да остане инвалид с обезформени ръце — инвалид, който е проявил доверие към природата и към собственото си тяло.

Оставала само отровата — чаша цикута. Това бил сигурният начин.

Но какво да използват като отрова? Нали нямало как да намерят цианкалий. Но пък болницата и аптеката са хранилище за отрови. Отровата се изписва на болни, за да унищожи болестта и да даде място на живота.

Не, само отровата оставала. Само чаша с цикута — Сократовия смъртоносен бокал.

Намерили цикута, а Драудвилас и Гарлейс гарантирали, че тя действа безпогрешно.

Използвали фенол. Разтворена карболова киселина. Най-силният антисептик, постоянните запаси от който се пазели в шкафчето на същото хирургическо отделение, в което работели Драудвилас и Гарлейс.

Драудвисал показал тази заветна бутилка на Анти — естонеца.

— Като коняк е — казал Анти.

— Прилича.

— Ще направя етикет с „три звезди“.

Спецлагерът събира жертвите си веднъж на три месеца. Правят се внезапни проверки, тъй като дори в такива учреждения, каквато е Централната болница, има места, в които можеш да се „скатаеш“ и да изчакаш преминаването на опасността. Но ако не си способен да се „скатаваш“, тогава трябва да се облечеш, да си събереш нещата, да си оправиш дълговете, да седнеш на пейката и търпеливо да чакаш дали таванът няма да падне върху главите на пристигналите или, в другия вариант — върху твоята глава. Трябва покорно да чакаш дали началникът на болницата няма да те остави, дали няма да измоли от купувачите стока, която е важна за началника, но безразлична на купувача.

Щом настане този час или ден, се изяснява, че никой не може да те спаси и защити, и ти все така си в списъците „за етапа“.

Тогава идва времето на цикутата.

Анти взел бутилката от Драудвилас и ѝ закачил конячния етикет, тъй като Анти бил принуден да стане художник-реалист и да скрие модернистичния си вкус в дъното на душата си.

Последното произведение на почитателя на Чюрленис било конячен етикет на име „Три звезди“-абсолютно реалистично изображение. Така че Анти в последния момент отстъпил пред реализма. Реализмът се оказал по-скъп.

— А за какво са трите звездички?

— Трите звездички сме ние тримата, това е аллегория, символ.

— Че защо толкова натуралистично си я изобразил тази аллегория? — пошегувал се Драудвилас.

— Ами нали ако влязат, ако ни хванат, ще кажем, че пием по канче коняк на прощаване.

— Умно.

Онези наистина влезли, но не ги хванали. Анти успял да напъха бутилката в аптечното шкафче и я извадил веднага след като стражарят излязъл.

Анти сипал фенол в консервените канчета.

— Хайде, да сте живи и здрави!

Анти отпил от фенола, отпил и Драудвилас. Гарлейс обаче отпил, но без да гълта, после всичко изплюл, прескочил телата на падналите, стигнал до водопровода и изплакнал с вода обгарялата си уста.

Драудвилас и Анти се гърчели и хриптели. Гарлейс се опитвал да измисли какво ще му се наложи да каже пред следствието.

Гарлейс изкаral два месеца в болница — обгарялото му гърло се възстановило. След много години Гарлейс минаваше през Москва и се отби при мен. Кълнеше mi се, че самоубийството е било трагична грешка, че конякът „Три звезди“ е бил истински, че Анти е объркал бутилката с коняк в аптечното шкафче и е извадил подобна бутилка с фенол, със смърт.

Следствието се точело дълго, но Гарлейс не бил осъден, бил оправдан. Бутилката с коняка никога не била намерена. Трудно е да се прецени кой я е получил като награда, ако е съществувала. Следователят нямал нищо против да приеме версията на Гарлейс, вместо да се мъчи, да се бори за признания, за съзнание и прочие. Гарлейс е предлагал на следователя разумен и логичен изход. Драудвилас и Анти, основателите на балтийската хекатомба, никога не са разбрали дали за тях е говорено много или малко. Но за тях се говореше много.

В следващите години Гарлейс променил, стеснил своята медицинска специалност. Започнал да прави зъбни протези, овладял този доходен занаят.

Гарлейс беше дошъл при мен, за да търси юридически съвет. Не му разрешили да има адресна регистрация в Москва. Разрешили му я само в Рига, родината на жена му. Жената на Гарлейс също е лекар, московчанка. Работата е в това, че когато Гарлейс писал молба за реабилитация, той потърсил съвет от един от своите колимски приятели, като му разказал подробно цялото си латвийско юношеско дело, от типа на скаутството си и такива подобни.

— Търсих съвет, питах го да пиша ли всичко в молбата. И моят най-добър приятел ми каза: „Пиши цялата истина. Всичко, както е станало.“ Аз точно така го написах и не получих реабилитация. Получих само разрешение за жителство в Рига. Как само ме подведе той, най-добрания ми приятел...

— Той не ви е подвеждал, Гарлейс. Просто сте имал нужда от съвет по въпрос, за който няма съвети. Какъвто и друг отговор да Ви беше дал, Вие какво щяхте да правите? Вашият приятел е можел да мисли, че сте шпионин, тропач. Пък дори и да не сте тропач, той защо

да рискува? Получили сте единствения отговор, който е можело да се даде на Вашия въпрос. Чуждата тайна тежи повече от собствената.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на **Моята библиотека** и нейните всеотдайни помощници.

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.